

S. Bocharov

HELP IN DEVELOPMENT TO POLISH REGIONS FROM EUROPEAN UNION ON EVE OF JOINING POLAND TO EU

In the article the basic stages and directions of aid assignment to Poland from European Union are determined and analyzed. It is paid attention to the factors which interfere with the process of the aid programs implementation of the European Union. The conclusion is done about the effectiveness of aid using by the Polish regions and its influence on the social and economic development of the country.

Key words: program, modernization, money, European Commission, governmental administration.

© С. Бочаров

Надійшла до редакції 28.06.2012

УДК 94:378.4 (477.83-25):355.081"1914/1918"

ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ У ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1914 - 1918)

ОЛЕСЯ ІСАЮК,

аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

Автор досліджує історію Львівського університету в роки Першої світової війни, зосереджуючи увагу на взаємовідносинах університетського керівництва з військовим командуванням, яке, через близькість Львова до фронтової смуги, використовувало університет і його майно для військових цілей, викликаючи невдоволення й спротив університетської влади. Визначено, що основним джерелом конфліктів між ректоратом і військовим командуванням було питання розміщення госпіталів на базі медичного факультету університету та мобілізації викладачів і працівників. У статті порівнюються відносини університетської влади по чергово з австрійським, російським та польським командуванням.

Ключові слова: Львівський університет, військове командування, мобілізація, госпіталь, Червоний Хрест.

Постановка проблеми. Під час Першої світової війни Львів кількаразово ставав частиною прифронтової зони. Уперше це відбулося під час взяття Львова російськими військами у вересні 1914 року, його перебування під контролем російських військ та повторного відбиття австрійською армією в червні 1915 року. Пізніше Львів перебував у прифронтовій зоні короткий період у 1916 році та під час польсько-української війни, коли в листопаді 1918 року Львів сам став фронтом, а ще пізніше протягом півроку був основною метою протиборствуючих сторін. Близькість до фронту висувала на перший план інтереси військових, які завдяки воєнному стану отримували перевагу над цивільним населенням, зокрема, право на пріоритетне забезпечення потреб армії в порівнянні із цивільними інституціями. Прифронтове становище спричинило перебування в місті великої кількості штабів та допоміжних військових служб. Усі ці установи вимагали забезпечення життєдіяльності - у силу ситуації за рахунок цивільних інституцій, у тому числі й Львівського університету

(далі - Університет). Переваги Університету, з точки зору потреб військових, полягали в наявності великої кількості приміщень, зокрема, медичного факультету, який можна було використовувати як госпіталь.

Користуючись ситуацією воєнного часу, армія мала право реквізувати приміщення та мобілізувати людей, але справа ускладнювалася необхідністю одночасно забезпечити життєдіяльність Університету, який поновив свою роботу в червні 1915 року. Оскільки пріоритети армії були переважаючі, про рівноцінну співпрацю не йшлося. Університет намагався лавірувати між вимогами військового командування та власними потребами. Це вдавалося тільки через те, що розмах діяльності Університету суттєво знизився з причини воєнних умов - зокрема, зменшилася кількість студентів, що було законним наслідком воєнних обставин.

Огляд і аналіз публікацій з проблеми. Хоча тема практично не досліджена в історіографії, за винятком монографічної праці "Історія Львівського університету", яка була підготовлена колективом

№ 4 (118) липень-серпень 2012 р.

дослідників Львівського університету в 1970-х роках, проблематика добре відображена в документації Університету, переважно в документах ректорату, який на правах єдиного керівництва Університетом контактував із представниками військової влади та розпоряджався приміщеннями - хоча останнє відбувалося за порозумінням із керівництвом відповідних підрозділів Університету. Також у фондах документів Університету збереглися розпорядження військового командування разом із відповідями на них університетського керівництва. Відомості про використання університетських приміщень збереглися також у спогадах виконуючого обов'язки ректора Університету під час окупації Львова російськими військами професора Адольфа Бека, але його відомості стосуються тільки раннього періоду війни та російської окупації 1914 - 1915 рр., оскільки решту охопленого статтею періоду професор перебував у Києві, куди був вивезений відступаючими російськими військами в червні 1915 року. Згадки про співпрацю з військовим командуванням є також у спогадах ректора Університету Казимира Твардовського.

Мета статті - огляд й аналіз відносин Університету з військовою владою - по черзі російською, австрійською та польською - у період Першої світової війни та перших повоєнних років.

Виклад основного матеріалу. Військові використовували Університет різнопланово: шляхом ревізії приміщень під тимчасові квартири для військових, госпіталі, штаби, залучаючи представників Університету для винесення фахової оцінки в спірних питаннях, реквізуючи університетське обладнання для військових цілей та інше. Закономірним наслідком війни для університету стала також мобілізація студентів та в окремих випадках - викладачів, але, оскільки мобілізація проводилася без огляду на те, чи мобілізовані є студентами університету, чи ні, а також за браком статистичних даних щодо процентного співвідношення мобілізованих студентів до загальної кількості, це розглядається тільки в окремих випадках.

Проблема використання військовими Університету розглядається як на прикладі австрійської, так і російської армій, відповідно, охоплено період 1914 - 1918 років. Як порівняльний матеріал наводяться приклади співіснування університетської влади з військовим командуванням у перші роки після Першої світової війни, коли Університет опинився безпосередньо в зоні бойових дій, а також уперше мав справу з командуванням армії Польщі. На відміну від Австро-Угорської та Російської імперій, Польща була тією державою, яку значна частина особового складу університетського керівництва вважала своєю.

Юридичною основою для використання військовими приміщень і ресурсів університету у власних цілях були документи військової влади. Першим із них стало розпорядження командування Львівського гарнізону про передавання всіх вільних приміщень у міських установах для потреб армії, виданий 28 липня 1914 року [1]. У випадку Університету командування надіслало окремих лист із цього приводу. Оскільки текст листа в актах ректорату не зберігся, його зміст можна відтворити дуже приблизно на основі відповіді ректорату, із якої можна зробити висновок, що командування застерігало за собою право вибирати приміщення відповідно до військових потреб. Утім, університетська влада не планувала повністю поступатися своїми правами на

університет і в листі-відповіді окреслила умови, на яких згоджувалася на використання військовою владою приміщень університету. Насамперед, ректор роз'яснив армійському командуванню, що згідний надати для користування армії тільки ті приміщення, які не були важливими для постійного функціонування структур університету, тобто музеї, кабінети, клініки медичного університету [2]. Університет застерігав, що приміщення будуть надані тільки для санітарних цілей. Оскільки значна кількість працівників медичного факультету була мобілізована в діючу армію, військові самі мали подбати про кадрове забезпечення госпіталів, розгорнутих в університетських приміщеннях. Попри наявність вільних приміщень або таких, які могли бути швидко переобладнані для медичних цілей, остаточний список приміщень під військові потреби мав бути встановлений шляхом компромісу між університетським сенатом та представниками військової влади. Також університет вимагав зберегти для своїх працівників, викладачів та студентів право вільного доступу до зайнятих військовими приміщень [3]. Унаслідок переговорів між Університетом та військовою владою 2 серпня 1914 року було укладено список приміщень університету, які ректорат погоджувався передати для експлуатації армією [4]. Із переліку видно, що університет згоджувався поступитися лише тими приміщеннями, які не були необхідні для забезпечення функціонування університету та могли бути легко переобладнані на госпіталі або імпровізовані казарми.

Одночасно з наказом влади до адміністрації Університету звернувся львівський осередок Товариства Червоного Хреста з проханням надати приміщення для відкриття госпіталів. Університет відгукнувся на це прохання, надавши приміщення, а також, як жест доброї волі, запропонувавши участь у роботі госпіталів тих викладачів, які не були мобілізовані в діючу армію і чий вік та стан здоров'я дозволяв працювати в госпіталах [5]. Оскільки ці госпіталі в остаточному підсумку працювали на потреби військових, то можна констатувати, що в такий спосіб Університет фактично дозволяв армії користуватися своїми можливостями.

Хоча обидві зацікавлені сторони демонстрували бажання компромісу, інколи ревізія окремих приміщень супроводжувалася непорозуміннями, оскільки військові на місці подій не завжди утримувалися від спокуси вирішити спірні питання на власну користь. Як таке відбувалося на практиці, свідчить доповідна записка професора Рудольфа Зубера. За свідченнями професора, 1 серпня 1914 року до нього від імені командування 30 піхотного полку з'явився офіцер у званні поручика, який повідомив про ревізію під імпровізовану казарму приміщення інституту, яким керував професор. Після огляду приміщення офіцер заявив, що, оскільки приміщення канцелярії, музеїв та інші необхідні для роботи інституту приміщення не можуть бути ревізовані, зокрема, і через те, що їхнє переобладнання зайняло б надто багато часу, він реквізує для армійських цілей дві аудиторії. Після формальної згоди проф. Зубера туди після відходу офіцера було прислано солдатів, які очистили приміщення від усього зайвого та підготували його для використання як казарми [6]. Подібні випадки були непоодинокі. У підсумку ректор Університету звернувся до військової влади зі скаргою на несанкціоноване займання університетських приміщень під казарми, при тому що Університет

виділив приміщення як під військові госпіталі, так і під шпиталі Червоного Хреста [7].

У серпні 1914 року Червоний Хрест розгорнув три госпіталі - в акушерській клініці, дерматологічній та хірургічній клініках [8]. Одночасно з ними було організовано так звані Самаритянські курси для цивільного населення, чийм завданням було навчити населення надавати першу медичну допомогу [9]. Практика розташовувати на території медичного факультету госпіталі та інші потрібні для забезпечення медичної допомоги фронту збереглася й після вступу до Львова російських військ. Останні гостро потребували медичного забезпечення, оскільки російська армія продовжувала вести активні бойові дії, зокрема, облога Перемишля тривала до травня 1915 року, що робило Львів безпосереднім тилом армії. Тому російська влада не закривала вже діючі госпіталі, а із часом розмістила на базі приміщень Львівського університету нові.

Таким чином, більшість клінік медичного факультету були переобладнані під госпіталі Червоного Хреста. Хірургічна клініка стала шпитальним павільйоном № 2, гінекологічна клініка - павільйоном № 3, клініка внутрішніх хвороб - павільйоном № 4, окулістична клініка - павільйоном № 5, дерматологічна клініка - павільйоном № 6 [10]. Керували шпиталями професори університету, які у звичайний час були керівниками відповідних клінік, а у випадку відсутності керівника - той професор із присутніх, який мав найвищу кваліфікацію у відповідній галузі. Відповідно до цього принципу, керівниками клінік стали: павільйону № 2 - професор Максиміліан Герман, павільйону № 3 - професор Шрамм, павільйону № 4 - професор Едмунд Вайгель, павільйону № 5 - доктор Брайтер [11].

Російська армія не втручалася в діяльність госпіталів Червоного Хреста. Оскільки активні бойові дії тривали порівняно недалеко від Львова, російська армія сама відчувала потребу в госпіталях. Крім того, Червоний Хрест був міжнародною організацією, яка підпадала під юрисдикцію австрійської влади рівно настільки, наскільки діяла на території, приналежній Австро-Угорській імперії. Тому російська влада не втручалася в роботу госпіталів.

Попри це, протягом свого перебування у Львові російська влада організувала ще кілька закладів на базі приміщень Університету. Наприкінці грудня 1914 року військово-санітарна комісія відкрила в стоматологічній клініці Університету тифозний карантин [12]. В окремому кабінеті було відкрито стоматологічний кабінет для потреб солдатів, який очолив російський військовий лікар Серапін [13]. У березні 1915 року були поновлені Самаритянські курси - цього разу для вояків перебуваючих у Львові відділів російської армії [14].

Після звільнення Львова в червні 1915 року потреба військових у додаткових приміщеннях не зменшилася. Тому ревізії приміщень - за попередньою згодою ректорату - почали відбуватися вже наприкінці червня 1915 року, відразу ж після вступу до Львова австрійських військ. Причиною було передусім те, що Львів продовжував знаходитися в близькому тилу фронту - бойові дії у 1915 - 1916 роках тривали на території порівняно недалекого Поділля, а це тягло за собою потребу розміщення та харчування великих мас військ, які пересувалися через місто, забезпечення роботи штабів, організації поранених із близького фронту. Одночасно воєнна ситуація вимагала створення ряду інституцій не-

військового характеру, чийм завданням було, зокрема, запобігти виникненню епідемії та забезпечити існування мас біженців та тих осіб, які внаслідок воєнних дій втратили засоби до існування. Вирішення цих проблем було покладено на громадські комітети, які, у свою чергу, організовували кухні, місця ночівлі та подібні заклади. Влада фактично докладалася до цих зусиль винятково у випадках, коли незадоволення потреб цивільної людності загрожувало перебігу воєнних дій. Прикладом може служити організація епідеміологічних лабораторій.

Правовою підставою для ревізій надалі служило вже згадуване розпорядження командування Львівського гарнізону від 30 липня 1914 року про ревізію для воєнних цілей усіх приміщень, які не є зайняті під життєво необхідні для життєдіяльності міста установи.

Попри домовленість із ректоратом, доволі часто військові займали приміщення самовільно, прикладом чого може бути ситуація, яка склалася навколо Інституту стоматології при медичному факультеті Університету. 29 листопада 1915 року керівник Інституту професор Цешинський направив до магістрату лист із вимогою встановити, із чийого відомо підлеглий йому заклад було внесено в перелік вільних та придатних для розміщення військ приміщень, хто прийняв відповідне розпорядження ректорату, скільки військових і коли квартирувало в приміщеннях Інституту, а також чи військове керівництво виплатило належну плату за розміщення військ [15]. На це магістрат відповів, що з його відомо війська розміщуються тільки в готелях, а що стосується самостійно зайнятих військовими приватних квартир та службових приміщень, то, хоча магістрат не несе відповідальності за самовільні рішення окремих осіб, власникам приміщень виплачується відповідна сума грошей [16]. У списках розквартированих осіб зазначалося, що приміщення Інституту надала дружина інститутського сторожа Антоніна Врона. Її чоловік у той час перебував на фронті, змобілізований у серпні 1914 року [17]. За згоду на розміщення у приміщеннях Інституту військових їй була нарахована відповідна сума (точну суму неможливо встановити, оскільки сума виписана нерозбірливо - / / О.).

Відповідно до отриманої інформації, професор віддав розпорядження розпитати про все пані Врону в рамках дисциплінарного розслідування. Згідно з її словами, події розвивалися в такий спосіб. 24 червня 1915 року, тобто відразу після вступу до Львова австрійських військ, в Інституті з'явився капрал Шрайнер із військ зв'язку і зайняв приміщення на першому поверсі Інституту з дозволу матері професора Цешинського. Капрал мешкав кілька тижнів [18]. На початку липня до нього приєдналося ще двоє нижчих офіцерів у званні фельдфебеля, які залишалися близько шести тижнів. За національністю всі були угорцями, тому дружина сторожа та решта персоналу клініки не підтримували з ними жодних відносин [19].

У січні 1916 року ректорат Університету віддав розпорядження всім деканам та керівникам інститутів і відділень надати інформацію про розташування в них військових частин [20]. Згідно зі звітами, поданими протягом першої половини 1916 року, картина була такою. 3 липня 1915 року в Інституті загальної патології було зайнято п'ять кімнат - бактеріологічна лабораторія, вагове приміщення, два хімічні кабінети - великий і малий, а також робочий кабінет для професорського складу. Усі приміщен-

ня були реквізовані для розміщення пересувної епідеміологічної лабораторії 11 піхотного полку крайової оборони (ландверу) [21]. Цю інформацію частково підтверджує звіт тогочасного декана факультету професора Генрика Гальбана [22], за винятком того, що професор подає як зайняті тільки дві кімнати. Аналогічно під епідеміологічну лабораторію було реквізовано більшу частину приміщень Інституту гігієни. Хоча первісно військові зайняли тільки два приміщення, із часом список розширився до хімічної та бактеріологічної лабораторії, кухні Інституту, робочого кабінету професорів - загалом близько однієї третини всіх приміщень Інституту [23]. Інститут гігієни під керівництвом Павла Кучери був повністю зайнятий під лабораторію до січня 1916 року [24]. Ця лабораторія була єдиним гостьовим закладом, який продовжував працювати в період російської окупації міста, незважаючи на присутність у місті ворожих сил. Єдина корекція, яка була зроблена відповідно до умов, полягала в тому, що лабораторія працювала на напівлегальному становищі [25].

Також були реквізовані приміщення Інституту описової анатомії - у квітні й травні 1915 року на базі Інституту були організовані Самаритянські курси для солдатів російської армії [26].

Також після відступу російських військ продовжували діяти госпіталі Червоного Хреста, розгорнуті в серпні 1914 року. Усі госпіталі залишилися в тих самих приміщеннях, які вони займали раніше, тобто зайнятими виявилися ряд клінік - хірургічна, гінекологічно-акушерська, внутрішніх хвороб, дерматологічна [27]. Їх керівництво залишалося незмінним, і госпіталі продовжували діяти принаймні до часу звітності, тобто до зими 1917 року [28].

Попри все, в Університеті залишився ряд приміщень, які ніколи не використовувалися як місця розквартирування солдатів. До них належали: кабінети отоларингології і стоматології [29], Інститут фізики [30], Інститут геології і палеонтології [31], клініка нервових захворювань [32], Інститути хімії, гістології та ембріології [33].

У частині підрозділів Університету була дещо складніша система відносин з військовою владою. Ці підрозділи, хоча ніколи не були використовувані як місце розквартирування військових, постійно виконували на прохання військової влади певні доручення, безпосередньо пов'язані з їх профілем. Причому послугами Університету в цьому відношенні користувалося і австрійське, і російське командування. До таких підрозділів належав, перш за все, Інститут судової медицини, до якого постійно зверталися в справі розтину покійних. Такі розтини були частиною протиепідемічного захисту міста. В умовах війни, коли інфекційні хвороби поширюються особливо швидко, вчасне виявлення наявності джерела зараження було винятково важливим етапом у запобіганні епідемії. Також дані, отримані після розтину, могли бути важливим доказом при доведенні провини у випадку підозри про злочин. В окремих випадках зверталися особисто до тих чи інших професорів - фахівців із певного розділу медицини з проханням експертизи. Так, професор Бек виступив експертом на прохання адвоката солдата, звинуваченого в злісній несубординації. У процесі розгляду справи адвокат звернувся до професора Бека з проханням про діагностику психічних відхилень у підсудного. Попри готовність професора провести експертизу, суд відмовився враховувати її результати [34].

До Інституту судової медицини традиційно від-

правляли на розтин трупи померлих від хвороб солдатів [35]. Виконання розтинів на замовлення владних органів продовжувалося й після повернення в місто австрійської влади. Розтини й бактеріологічний аналіз проводилися спільно Інститутом судової медицини та епідеміологічною лабораторією під керівництвом професора Павла Кучери [36]. У роботі останнього закладу брали участь також професори, які не спеціалізувалися безпосередньо на патологічній анатомії, Адольф Бек, фахівець у галузі неврології, професор Марковський, фахівець-терапевт [37].

Потужності Інституту судової медицини були також використані при формуванні комісії для розслідування ситуації навколо поширення холерних вібрионів у Галичині. Під час просування Галичиною військовослужбовці російської армії знаходили в покотаних селянами-біженцями хатах пляшечки з написом "холера". Після серії таких знахідок газета "Одесский листок" опублікувала статтю, у якій звинувачувала австрійське командування у використанні заборонених способів ведення війни і, зокрема, у застосуванні бактеріологічної зброї, прикладом чого наводилися вищезгадані знахідки [38].

Оскільки ситуація загрожувала стрімким поширенням епідемії на великій території, російська влада віддала наказ створити комісію з фахівців для розслідування ситуації. Комісію очолив професор Одеського університету, на той час мікробіолог зі світовим ім'ям Данило Заболотний, з "австрійської" сторони до комісії увійшли професори Адольф Бек, Павел Кучера та приватний доцент Тадеуш Шумовський [39]. Комісія, перевіривши вміст пляшечок, зробила висновок, що вони містили не культури вібрионів, а розчин сильно ослаблених культур вібрионів, які застосовували при щепленні від холери [40].

Приміщення почали повертати Університетові в 1917 році. Накладання дат дозволяє припустити, що рішення про повернення Університетові приміщень було прийняте після того, коли театр бойових дій пересунувся на більш східні території і Львів уже не належав до фронтової зони. Також у 1917 році, після розвалу Російської імперії, на кордонах з Австро-Угорською імперією з'явилася Українська Народна Республіка, з якою, попри неоголошення припинення вогню, установилися відносини спокійні стосунки. У кожному разі, війська УНР, які знаходилися у процесі формування, не мали можливості розгорнути потужний масштабний наступ на велику глибину.

Установити дійсний час зворотної передачі клінік Університетові складно, оскільки у звітах ректорату із цього приводу часто відсутня точна дата передачі, переважно вказано тільки дату складання звіту. Згідно з даними звітів, станом на грудень 1917 року були звільнені приміщення Інститутів хімії, зоології, відділення фізіології [41]. Станом на січень 1918 року Університетові було повернуто приміщення кафедри біології та ботаніки [42], кафедри порівняльної анатомії [43], кафедри зоології [44], клініки хірургії [45]. Дані документів дозволяють говорити про те, що на початку 1918 року Університет був вільний від сторонніх закладів і його внутрішнє життя нормалізувалося.

Приміщення Університету реквізувалися на вигородній основі, тобто військова влада зобов'язувалася сплачувати певну суму винагороди за надання їй на якийсь час університетських приміщень,

яка в документах позначалася як оплата за квартирування [46]. Незважаючи на це, після остаточного повернення всіх зайнятих приміщень Університетові військові відмовилися сплачувати цю своєрідну орендну плату, мотивуючи своє рішення тим, що інтендантським відомствам довелося витратити певну суму грошей на дезінфекцію приміщень, регулярне прибирання, переробки для цілей квартирування та інше, про що детально не вказувалося [47]. Закінчення цієї справи в документах не висвітлюється. Можна припустити, що ректорат усе ж намагався стягнути з військових певну суму за використання приміщень, але, швидше за все, безуспішно, якщо враховувати також повільність австрійської бюрократичної машини.

Нецільове використання мало для Університету відчутні матеріальні наслідки, особливо для медичного факультету. Насамперед, постійне використання інструментів та препаратів у госпіталях на базі університетських клінік призвело до майже повного їх зношування, у ряді випадків слід було змінити все. В інших випадках представники військових позичали в університетських клініках потрібне устаткування, в окремих випадках позичені речі так і не були повернуті. У випадку Інституту патологічної анатомії станом на кінець 1917 року було не повернуто мікроскоп, залізні ноші для перенесення трупів, набір інструментів для препарування та 10 великих слоків [48].

Якщо використання університетського майна та залучення університетських кадрів до виконання робіт на користь армії мало відносно спорадичний характер і не надто вдарило по стану Університету, то мобілізація стала справжньою проблемою. Насамперед тому, що позбавила Університет значної кількості кадрів, а також створила проблему адаптації студентів - військових або демобілізованих - до вимог навчального планування. Саме це стало основним "камнем спотикання" в стосунках Університету й військового командування.

Уже на самому початку війни було мобілізовано ряд викладачів та технічних працівників. Із кафедри геології та палеонтології було призвано слугу Анджеева Августина [49]. Із кафедри фізики - асистента Романа Негруша та стипендиста Владислава Лейхенберга [50]. Із кафедри фізіології - асистента Леона Збишевського та двох технічних працівників - демонстратора Владислава Фукса і механіка Станіслава Бішофа [51]. Також призвали асистента клініки окулістики Віктора Райса [52]. Кафедра описової анатомії позбулася значної частини обслуговуючого персоналу - у діючу армію призвали демонстраторів Юзефа Валлата, Антонія Баута і Юзефа Томашевського та помічників Міхала Влізла, Францішека Копірецького та Владислава Яворського [53]. Із клініки дитячих хвороб мобілізували лікарів Станіслава Прогульського та Станіслава Гоздзевського [54]. Із хірургічної клініки мобілізовано цілий ряд лікарів - асистентів Тадеуша Островського та Міхала Єдлічку, Тадеуша Белковського, Станіслава Слухлого, Юзефа Алекчевіча та Юзефа Вевьорського [55]. Із медичного факультету також мобілізовано Антонія Сабатовського, Здзіслава Томашевського, Маріана Панчишина [56], Здзіслава Стейзінга [57], асистентів Андрушевського та Котьєра, демонстратора Віктора Годзелінського, лікарів Ротфельда та Домашевича [58]. З отоларингологічної клініки мобілізовано асистентів Ігнатія Вінтера та Самуеля Лема [59]. Зі стоматологічного інституту - асистента Ген-

рика Ціппера, демонстратора Юліана Петеча, техніка Едмунда Ханштайна, слугу Анджеева Врону [60], із гінекологічної клініки лікарів Едмунда Гребля та Єжи Хронцинського [61]. З інституту гігієни мобілізовано асистента Гейзінга та службовця Якуба Сюту. Директор інституту, доктор Кучера, хоча unikнув мобілізації в діючу армію, але очолив епідеміологічну лабораторію № 1, чиїм завданням було стежити за можливими спалахами інфекційних хвороб [62].

Мобілізація оминула тільки Зоологічний інститут та кафедри порівняльної, патологічної та загальної патології. Ураховуючи факт мобілізації переважно молодших віком наукових працівників та майже всіх технічних робітників, це означало практично повну зупинку дослідницької роботи в тих галузях, які вимагали матеріальних засобів та сторонньої допомоги - до них належали медицина, технічні та природничі науки. Дослідники були змушені або припинити дослідження, або пристосуватися. Так, професор Адольф Бек при дослідженні нервових закінчень використовував як асистентів свого сина та його товаришів із гімназії [63].

Після відновлення австрійської влади в місті Університет почав налагоджувати систематичні контакти з армією. Основною метою Університету було допомогти unikнути мобілізації якнайбільшій кількості науковців та виклопотати демобілізацію тих, хто вже був мобілізований. Прикладом є випадок Рудольфа Вайгеля. Оскільки за віком він підлягав мобілізації, був мобілізований на самому початку війни. Завдяки напрямку фахової освіти не потрапив на поле бою, а був залишений на посаді мікробіолога епідемічного госпіталю, спочатку в Кракові, пізніше в Тарнові [64]. При тому за ним зберігалось місце доцента в університеті, але, оскільки, перебуваючи на службі, фактично не викладав, з 1916 року керівництво університету розпочало вживати заходів щодо звільнення професора Вайгеля з діючої армії та його повернення на викладацьку роботу. Із проханням посприяти достроковій демобілізації професора Вайгеля університетська влада звернулася до Намісництва [65], подавши підставою свого прохання об'єктивну неможливість для професора Вайгеля виконувати обов'язки доцента на факультеті. Одночасно університетська влада повідомила Міністерство освіти і віросповідань про власне рішення клопотатися перед Міністерством військових справ про звільнення Рудольфа Вайгеля з діючої армії. Після цих формальностей університет звернувся з відповідним клопотанням безпосередньо до госпіталю в Кракові, при якому працював Р. Вайгель. Відповідь на клопотання була позитивна, й унаслідок нього в січні 1917 року професор Вайгель отримав направлення до служби в ландштурмі [66]. Але на демобілізацію професора безпосереднє командування не погодилося, про що представники університету поінформували намісництво [67]. Попри всі старання, командування не погоджувалося демобілізувати професора аж до 1918 року, тобто закінчення війни, тож у підсумку вийшло так, що Рудольф Вайгель повністю відслужив усю війну. Остаточна демобілізація відбулася в серпні 1918 року [68].

Крім проблеми мобілізованих викладачів, із тривалістю воєнних дій і поверненням з армії колишніх студентів, які бажали поновити навчання, з'явилася проблема студентів - колишніх військових, які часто не мали потрібних документів і чия становище регулювалося розпорядженнями військового міністерства, які слід було узгодити з нормами, прийнятими

в Університеті. Оскільки більшість із персоналу університетської канцелярії була незнайома з військовими положеннями, а контактування з відповідними армійськими структурами вимагало додаткових зусиль, у листопаді 1917 року було обрано спеціального військового референта Університету, чиєю задачею було вирішувати справи, пов'язані зі студентами - військовими. Ним став приват-доцент Юліан Новотний [69].

Ставлення до армійських потреб різко змінилося після розпаду Австро-Угорської імперії та відновлення Польської державності. На засіданні університетського Сенату 23 листопада 1918 року було прийнято рішення зупинити роботу Університету для того, щоб полегшити студентам записи в армію добровольцями й навіть спонукати їх до цього спеціальною відозвою [70]. Характерно, що на попередньому засіданні університетське керівництво відмовилося закрити Університет перед загрозою епідемії іспанського грипу [71]. Наплив студентів в армію був настільки великий, що, хоча в наступному семестрі навчання було відновлено, кількість студентів на окремому факультеті не перевищувала двохсот, а часто не досягала й сотні.

Висновки

Підсумовуючи, зазначимо, що Університет будовав свої стосунки з армійським командуванням за принципом вимушеної необхідності, постійно намагаючись відстояти свої права. Це було складним завданням, оскільки в умовах війни та перебування Львова в прифронтовій зоні саме військові інтереси стояли на першому місці й вимоги армії мали пріоритетне значення.

Усе ж Львівський університет не став постійним місцем квартирування солдатів, чого не вдалося уникнути переважній більшості закладів середньої освіти. Використання університетських приміщень та (в окремих випадках) інструментарію було значною мірою обмеженим. Це пояснювалося кількома факторами. Насамперед, у зв'язку з високим становищем Університету як суспільної інституції його стосунки з владними інституціями регулювалися детальними приписами, а ректорат та окремі викладачі Університету мали можливість постійно й ефективно контролювати ситуацію. По-друге, у місті та навколо нього вистачало місць, де можна було розташувати військові частини та штаби.

З точки зору військової тактики, Університет був не найкращим місцем для розташування в ньому військ, бо знаходився в центрі міста, звідки було б складно швидко вивести розквартировані підрозділи в разі потреби. З іншого боку, у разі несподіваного удару війська стали б винятково вразливими в порівняно вузьких вуличках центральної частини Львова.

З усіх цих міркувань Університет використовувався військовою владою - як австрійською, так і російською - переважно для розміщення там допоміжних служб та інституцій - госпіталів, пересувних лабораторій тощо. Через таку спеціалізацію найбільше затребуваним залишався медичний факультет та частково філософський - ідеться про Інститути хімії та природничих наук. Та навіть у такому обмеженому варіанті Університет використовувався тільки під час періоду активних бойових дій, тобто в 1914 - 1916 рр. У 1917 році розпочався процес остаточної передачі Університетові зайнятих приміщень, який завершився на початку 1918 року.

Інша сторона військової дійсності - мобілізація - зачепила Університет значно відчутніше, уже з самого початку війни позбавивши його ряду працівників, що суттєво знизило ефективність роботи. Щоб зберегти кадри, Університет намагався не допустити мобілізації або клопотався про демобілізацію уже мобілізованих, що переважно не давало результату. З масовою мобілізацією студентів керівництво змушене було миритися - своє ставлення змінило тільки після зміни Австро-Угорської імперії на Польську державу, що пояснюється польським походженням більшості університетської громади та гострим полько-українським антагонізмом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний архів Львівської області (далі - ДАЛО), ф. 26, оп. 13, спр. 733, арк.7.
2. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 733, арк. 1.
3. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 733, арк. 9.
4. Історія Львівського університету. - Львів, 1976. - С. 171.
5. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 733, арк. 11.
6. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 733, арк. 10.
7. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 733, арк. 18, 18 зв, 19.
8. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 756, арк. 31.
9. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 756, арк. 31.
10. Beck A. Uniwersytet lwowski w czasie inwazyi rossyjskiej / A. Beck. - Lwów, 1936. S. 42.
11. Ibid. - S. 43.
12. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 872, арк. 14.
13. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 32.
14. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 872, арк. 14.
15. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 11.
16. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 12.
17. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 12.
18. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 12зв.
19. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 12зв.
20. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 1.
21. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 2.
22. Там само. - Арк. 3.
23. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 18.
24. Там само. - Арк. 20.
25. Beck A. Uniwersytet lwowski w czasie inwazyi rossyjskiej / A. Beck. - Lwów, 1936. - S. 34
26. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 23.
27. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 30.
28. Там само. - Арк. 30.
29. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 32, 33.
30. Там само. - Арк. 31.
31. Там само. - Арк. 34.
32. Там само. - Арк. 35.
33. Там само. - Арк. 37, 38.
34. Beck A. Uniwersytet lwowski w czasie inwazyi rossyjskiej / A. Beck. - Lwów, 1936. - S. 39.
35. Ibid. - S. 39-40; ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 36.
36. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 36.
37. Beck A. Uniwersytet lwowski w czasie inwazyi rossyjskiej / A. Beck. - Lwów, 1936. - S. 40
38. Ibid.
39. Ibid.
40. Ibid.
41. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 40, 41, 42.
42. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 46.
43. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 47.
44. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 48.
45. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 50.
46. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 79, арк. 14.
47. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, Спр. 792, арк. 57.
48. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 792, арк. 43.

49. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 7.
 50. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 8.
 51. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 9.
 52. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 10.
 53. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 11.
 54. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 13.
 55. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 14.
 56. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 12.
 57. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 14.
 58. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 14 зв.
 59. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 16.
 60. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 21.
 61. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 22.
 62. Beck A. Uniwersytet lwowski w czasie inwazyi rossyjskiej / A. Beck. - Lwów, 1936. - S. 74.
 63. Ibid. - S. 62.
 64. ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 225, арк. 43.
 65. ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 225, арк. 44.
 66. ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 225, арк. 49.
 67. ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 225, арк. 53.
 68. ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 225, арк. 65.
 69. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 869, арк. 24зв.
 70. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 962, арк. 11зв.
 71. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 962, арк. 9.

O. Isayuk

Lviv UNIVERSITY DURING THE FIRST WORLD WAR (1914 - 1918)

There are researched relations between Lviv university and military authorities in Lviv during the First world war. There are three relations models analyzed: University and Russian, Austrian and Polish military command. The main problems of these relations were requisitions of University buildings for military targets and continuous mobilizations, which deprived University from professors and technical workers. Thanks to these fact, University administration was forced to cooperate with military command for own interests defense. This article reviews peculiarities of relations with each mentioned army.

Key words: Lviv University, army command, mobilization, hospital, Red Cross.

© O. Isayuk

Надійшла до редакції 29.06.2012

УДК 355(470+571):355(477)(093)

УКРАЇНА І РОСІЯ - СУЧАСНИЙ ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР

БОГДАН ЛЕВИК,

кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник
 Національного університету "Львівська політехніка"

У статті розглянуто україно-російські військово-політичні взаємовідносини в новітній період історії. Проаналізовано зовнішньополітичні погляди представників Російської Федерації на роль та місце незалежної України в геополітичному просторі.

Ключові слова: незалежна Україна, Російська Федерація, військово-політичні взаємовідносини, українсько-російські взаємовідносини.

Постановка проблеми. Зростання інтересу до власної історії - характерна риса розбудови нової державності. Українці переосмислюють своє минуле, і в цьому значну роль відіграє сучасна національна історіографія [1]. Важливим чинником для оцінки сучасного стану історичної науки є науково-практичні конференції, які носять творчий пошуковий характер. Історична наука не може бути фактографією об'єктивної дійсності, але історична інтерпретація має бути максимально доведена та обґрунтована [2]. Це повною мірою стосується й українсько-російських відносин, які склались у новітній пе-

ріод історії [3]. "... Історія України має зайняти належне місце в уже практично розділеному світі все-світньої історії, яка у значній своїй частині побудована на міфах панівних націй щодо України і щодо себе і яка досі ігнорує українську історію" [4].

У своїй книзі "Велика шахівниця" американський політик, учений, експерт із питань безпеки З. Бжезінський писав: якщо Україна хоче зберегти свою незалежність, їй необхідно стати частиною Центрально-Східної Європи, а не Євразії. За умови вибору євроінтеграції Україна змушена буде співпрацювати з Європейським Союзом та НАТО [5]. Понад 20

№ 4 (118) липень-серпень 2012 р.